

Forfatter: Larsen, Karl

Titel: Københavnerfortællinger

Citation: Larsen, Karl: "Københavnerfortællinger", i Larsen, Karl: *Københavnerfortællinger*, udg. af Anne E. Jensen , Det Danske Sprog- og Litteraturselskab, Borgen, i samarbejde med Nyt Dansk Litteraturselskab, cop. 1987. Onlineudgave fra Arkiv for Dansk Litteratur: <https://tekster.kb.dk/text/adl-texts-Lars-shoot-idm140596062339088.pdf> (tilgået 22. juli 2024)

Anvendt udgave: Københavnerfortællinger

Ophavsret: Udgiver har den fulde ophavsret.

Dog kan værket gengives i det omfang som det følger af ophavsretsretlige undtagelser om citat, kopiering til privat brug mv. Desuden kan der ske kopiering til undervisningsbrug mv. i det omfang som det følger af aftaler indgået med Copydan og tilsvarende institutioner.

Nogle af værkerne i Arkiv for Dansk Litteratur er dog helt fri af ophavsret (public domain), og så kan du bruge værket frit.

Du kan finde hvilke værker fra Arkiv for Dansk Litteratur som er frie i [denne liste](#). Har du spørgsmål til benyttelsen af et værk, kan du kontakte udgiver: [Det Danske Sprog- og Litteraturselskab](#)

Efterskrift

Forfatteren

»Opad Strøget i København kommer en Mand langsomt og roligt spaserende, tætknappet Ulster, høj Hat; han hilser hyppig paa Mennesker, som glider ham forbi, unge og ældre Damer, Mænd af alle mulige Samfundsklasser og indbyrdes modsatte Partier, og hans Ansigt med det store rødblonde Overskæg, de fremtrædende Kindben og de klogt iagttagende Øjne skifter Udtryk efter mange Stemninger, der ligesom holdes sammen af en uforstyrrelig lun Ironi. Han følges snart med én, snart med en anden, og han taler ikke blot meget selv med sin indsmigrende, lidt tilslørede Stemme, men forstaar samtidig snildt at lokke Ordene paa Gled hos den, han taler med. Og mens han smilende siger Farvel for i næste Øjeblik smilende at møde en ny Bekendt, nyder han ret i sit stille Sind den københavnske Luft, der sitrer og bølger omkring ham, Gadens brogede Skuespil, Døgnets hidsende Atmosfære, hvori Menneskesindene ophedes som Meteoror, der et Nu spiller i mange Farver for hurtig at afkølnes igen.«

ette øjebliksbillede af Karl Larsen skyldes en af hans samtidige, kritikeren C.E. Jensen, og findes i hans bog *Vore Dages Digtere*, 1898.

Karl Larsen var ikke københavner af fødsel. Han blev født i Rendsborg 1860 og var af sønderjysk slægt. Hans far var ingeniørofficer og faldt ved Dybbøl i 1864. Hans mor døde året efter, og den forældreløse dreng voksede derfor op i bedstefarens hjem i Vestergade i det gamle voldkvarter.

Karl Larsen blev student i 1877 og begyndte at studere jura og statsvidenskab. Han blev alumne på Valkendorfs Kollegium i Skt. Pederstræde, og her mødte han den tre år ældre Herman Bang. De blev venner, og venskabet varede til Bangs død i 1912. Ved Bangs 25-årsjubilæum i 1904 offentliggjorde Karl Larsen *Lille Brev til en Jubilar*, hvori han mindes deres muntre studenterdage på kollegiet, takker Bang for alt, hvad han har været for ham, og beskriver deres venskab: »- - Du har været gal i Hovedet paa mig mange Gange og 224 flink imod mig meget tiere; vi har skændtes, og vi har været begejstrede sammen, ofte hjulpet hinanden, aldrig lagt to Halmstraa over Kors for hinanden, og paa det dybeste beundrer jeg den baade sviende og varmende Aandens Ild, som Du har forstaaet at holde i Flamme fra de unge Dage og til nu, da Haaret begynder saa smaat at graane -om Forladelse jeg mener selvfølgelig paa os andre.«

Karl Larsen studerede i flere perioder ved Berlins Universitet, og mødet med den tyske kunst og kultur fik på mere end én måde stor betydning for ham. Hans sønderjyske afstamning, farens død i krigen og bedstefarens livslange sorg over nederlaget i 1864 havde gjort den unge student meget patriotisk. Trods dette blev han stærkt betaget af tysk kultur og af den unge tyske enhedsstats åndelige disciplin og selvtillid.

Karl Larsens uventede oplevelse i Tyskland: at han kunne rumme store modsætninger i sig, og at dette gav muligheder for ny, personlig vækst, lagde grunden til hans rigt facetterede forfatterskab. Han blev på én gang vor fineste skildrer af københavnske typer og miljøer og en fremragende rejsebogsforfatter. Hans mange rejser bragte ham både til Amerika og Rusland, på en verdensomsejling og til forskellige lande i Europa. Han blev kosmopolit, men samtidig en engageret deltager i de hjemlige debatter om mange forskellige emner. I essayet *Den røde Traad*, 1915, skrev han:

»- - Gennem alt, hvad jeg har skrevet op til de seneste Dage, gaar der for et opmærksomt Øje en Traad, der er spundet af to: Fordybelse i det hjemlige og Trangen til at begribe det udenfor os, som kan stille vort eget i Belysning.«

Karl Larsen måtte opgave sine universitetsstudier pga. en alvorlig sygdom. Han debuterede som forfatter i 1889 med to små skuespil, og i 1894 fulgte tre nye korte skuespil, samlet under titlen *Ej blot til Lyst*, men derefter opgav han dramatikken og blev prosaforfatter. Han udgav i debutåret sin første fortællesamling, og fra da af og til op i 1920'erne fulgte i hurtig rækkefølge det ene prosaarbejde efter det andet, fortællinger, romaner, rejseskildringer, brevgivelser og journalistik. Allerede i 1899 var Karl Larsen blevet titulær professor.

Karl Larsen huskes nu mest for sine fortællinger, men flere af hans romaner er stadig meget læseværdige. I 1896 udsendte han sin første roman, *Dr. Ix*, hvori han drøfter de evigt aktuelle problemer omkring forholdet mellem kunst og liv. Er kunsten livsfjendtlig, forføres 225 kunstneren til at isolere sig fra samfundet, er kunst »Liv paa Flasker«?

I romanen *Seksten Aar*, 1900, viser Karl Larsen sig som en ubønhørlig, moderne realist, som går til angreb på romantisk sværmeri og sentimentalitet.

Karl Larsen drev indgående sprogstudier og specialiserede sig i københavnsk slang (se s. 229). En særlig interesse havde han for danske udvandreres sprog. Han udsendte i 1910 en offentlig opfordring til mennesker med slægt og venner i udlandet om at lade ham låne disses breve. Han fik stor respons fra mange forskellige sider og kunne i 1912 udsende første bind med danske emigranternes breve under titlen *De, der drog hjemmefra*. Han fik udgivet fire bind breve i tiden 1912-1914, overvejende fra danske emigranter i Canada og USA. Han havde stof liggende til endnu et bind, da han blev voldsomt angrebet af en dansk-amerikansk præst, der protesterede mod denne udgivelse af udvandrernes privatbreve.

Karl Larsen havde naturligvis fået tilladelse af brevskriverne til offentliggørelsen, og han havde i de fleste breve ændret navne på personer og steder for at sikre anonymiteten. Men præsten havde faet rejst en sådan modvilje i visse dansk-amerikanske kredse, at Karl Larsen standsede sin udgivelse.

Karl Larsens interesse for breve stammede fra tidlig tid. I 1894 havde han udgivet sin oversættelse af en mærkelig samling breve fra en portugisisk nonne id. 17. årh.: *Søster Marianne og hendes Kærlighedsbreve*. I 1897 udgav han danske soldaters dagbogsoptegnelser og breve fra krigen i 1864: *Under vor sidste Krig*.

Breve var for Karl Larsen en psykologisk kilde af stor værdi: »- - - Det intime Brev er en kostelig Skat. Naar man tager det i sin Haand, er det ligesom man kan føle Livet banke gennem dette Blad Papir, hvor et Menneske har givet Udtryk for Stemninger og Tanker, der trængte paa og maatte bryde sig netop denne Vej til et andet Menneske. To er der altid i det fortrolige Brev: den, der skrev, og den, der modtog. I Linjerne og mellem Linjerne, gennem de Ting, der omtales, og dem, der ikke nævnes, i Ordvalg, Fortællemaade, Hentydninger aabenbarer de sig begge med deres Nutid, Fortid, hele aandelige Ejendommelighed« (Bogvennen, 1914).

Karl Larsen var ofte deltager i debatter og polemikker, ikke mindst under første verdenskrig, hvor han på én gang var angst for Danmarks 226 skæbne og beundrede den tyske nations dygtighed. Men efter flere besøg ved vestfronten, hvor han oplevede den grusomme og langtrukne destruktion, mistede han sin tro på, at Tyskland evnede at opbygge noget på grundlag af militær magt. Han skrev derfor i 1919 *Militarismens Fallit*. -

I 1921 udgav Karl Larsen *Udvalgte Skrifter I-IV*, 2. udg. 1930. Sine fortællinger samlede han i bd. II, dog står *det gamle Voldkvartér* sammen med *Circler* og *Seksten Aar* i bd. I. I 1911 ophørte Karl Larsens skønlitterære produktion, og i årene derefter, til hans død i 1931, gik hans tid med journalistik og kritik samt mange praktiske gøremål. I anledning af hans 70-års fødselsdag i 1930 udkom et udvalg af hans artikler og kronikker med den meget velvalgte titel: *I og imod Strømmen*.

Det tidlige forfatterskab

Det er ofte sagt og skrevet om Karl Larsen, at han debuterede sent, men han var dog kun 29 år og udsendte i debutåret 1889 både to skuespil og en samling fortællinger.

I *Kvinder*, en enakter med undertitlen *Kjøbenhavnsk Studie*, viser Karl Larsen sig som fuldblods realist, og hans dramatiske teknik er allerede så sikker, at man fristes til at tro, at han kunne have udviklet sig til en dansk Ibsen. *Kvinder* blev opført i 1894 på Det frie Teater, senere på Dagmar-teatret og Det Kgl. Teater.

Kvinder er et indlæg i »Sædelighedsfejden«, der rasede i de nordiske lande i 1880'erne med Brandes og Bjørnson som hovedaktører. Det originale i Karl Larsens lille skuespil er dets sociale perspektiv. Han stiller både Brandes' og Bjørnsons teorier i et satirisk lys og afslører dem netop som teorier. De har ikke forbindelse med jævne menneskers hverdag, og slet ikke med kvinders, hverken borgerskabets eller arbejderstandens.

Karl Larsen er ikke, som det ofte anføres, den første, som har givet et realistisk billede af en københavnsk proletarkvinde. I *Kvinder* har han givet et diskret vink om sin forgænger, den norske forfatter Alexander Kielland, som kendte København bedre end Christiania. Han udgav i København i 1882 *To*

Novelletter, hvoraf den ene, *Trofast*, opstiller en skarp kontrast mellem en velhavende kulgrosserers 227 sorgløse hjem og den fattige og fordrukne madam Hansens triste liv i Vognmagergadekvarteret.

Kielland havde dyrket den korte prosafortælling siden sin debutbog *Novelletter*, 1879, der blev en stor succes både i Norge og Danmark. Det er vel nok Kiellands populære novelletteform, der inspirerede flere danske forfattere i 1880'erne til at skrive i den realistiske kortprosaform, blandt dem Bang, Pontoppidan og Karl Larsen.

Kielland og Karl Larsen har dog ikke samme syn på litteraturens midler. Kielland var en bevidst og ofte udfordrende tendensdigter. Drivkraften i hans forfatterskab er den sociale indignation. Han ville gøre nytte med sine bøger, og det mente han krævede ensidighed og subjektivt engagement. Karl Larsen valgte som social realist andre veje. Han mente, at den nøjagtige skildring af hverdagen havde værdi i sig selv, og hans foretrukne holdning er ironiens.

En Latinskoledreng og andre smaa Fortællinger, 1889, er Karl Larsens debut som novelletteforfatter. Han bruger dog ikke betegnelsen *novelletter*, den var i tiden blevet knyttet tæt til Kiellands navn. I denne første af Larsens fortælesamlinger er der spor af tidens store realister; skarp ironi over præstestandens materielle levned står side om side med følsomt-ironiske skildringer af pubertetsalderen og af stille, upåagtede hverdagsskæbner.

Et afgørende gennembrud i Karl Larsens forfatterskab er rejsebogen *Circler* fra 1893. Det er ikke nogen gængs rejsebog, for den har ikke til hensigt at give oplysende eller interessante beskrivelser. Den er snarere en rejse ind i forfatterens indre verden, en udforskning af hans muligheder og et forsøg på at afgrænse hans særart som dansk forfatter.

Den begynder med et humoristisk opgør med den romantiker, som endnu ligger gemt i ham. Inden rejsen er han ved opslag i et leksikon blevet fanget af en artikel om den lille jyske by Vamdrup: »- - - Oase midt i Hedens Sand - - - Grænsen mellem de to Riger - - -«. Han forestiller sig Vamdrup som saftigt grønt og smilende i modsætning til et goldt øde til alle sider. »Men jeg gik lige til Vamdrups Yderkanter og saae ikke andet i hele Synskredsen end jævne Kornmarker og Kartoffelmarker uden nogen særlig Yppighed og uden noget afskrækkende Hedeland omkring, det maatte vist gaa mere gradvis for sig med den Overgang til Ørken.«

Den næste lærestreg får han på den genoptagne togrejse, nu gennem 228 den tyske del af Sønderjylland. Han forarges over de danske bønder, som ikke viser mindste tegn på sorg over det tabte land, men ganske uanfægtede og muntre pludrer løs på deres sønderjyske dialekt, mens de rejser mellem de små stationer med fortysskede danske navne. Men ved nærmere eftertanke bliver han klar over, at »disse jævne Bønder nu snart i tredive Aar var bleven ved med naivt og inderligt at holde det fast, som ogsaa for mig var det højeste Gode, mit Livs Aande: vort danske Sprog.«

I Hamborg opsøger forfatteren det livlige havneterræn og går ind på en jernbanestation for at få et glas øl. I 4. klasses ventesal ser han en udvandringsagent, som deler billetter ud til en gruppe svenske karle og piger. Da de har begivet sig ned til emigrationsskibet, kommer den tyske agent i et voldsomt skænderi med en ganske flot påklædt mand, som ikke forstår meget tysk og skælder tyskeren ud på snærende københavnsk. Forfatteren tilbyder sig som mægler, og da den tyske agent er forsvundet, inviterer han den ukendte københavner på et glas øl. De kommer let i samtale, og den ukendte præsenterer sig: »Mit Navn er Hans Peter Egskov.«

Egskov fortæller brudstykker af sin livshistorie. Han har haft en marskandiserbutik i København, men forretningen gik dårligt, og nu er han for anden gang på vej til Amerika for at søge lykken. (Se tillæg s. 209.)

Denne historie viste sig at have stof i sig til mere end en episode, og i *Udenfor Rangklasserne* byggede Karl Larsen videre på den. (Se s. 11.)

I Berlin opsøger forfatteren ikke turistattraktioner, men steder, der rummer helt personlige minder fra den tid, da han som ung student var i Berlin for første gang. Han tænker på de mange tåbelige ideer, han dengang havde, og som han heldigvis har opgivet. »Bevægelser, Retninger, Skoler! Den, der er over 25 Aar og er med i den Slags, -han fortjener at være det!« Det er forståeligt, at unge mennesker føler styrken i at slutte sig til andre, at føle sig som medarbejdere for en bevægelse, en skole, men »- - - den, der er kommen til Klarhed over, at han ejer en Evne, hvis Berettigelse det slet ikke kan falde ham ind at diskutere, fordi den udgør hele hans Væsen, den Mand, f Eks., der føler en uforklarlig og altoptagende Glæde ved at kunne gengive Mennesker og deres Stemninger udi levende dansk Sprog, for ham er der ikke andet at gøre end at bide af Ensomhedens Træ paa godt og 229 ondt og gaa sin Vej, saaledes som den nu engang kan blive for ham.«

I *Dania. Tidsskrift for Folkemål og Folkeminder*, III 1895-96, fik Karl Larsen publiceret en afhandling med titlen »Om dansk Argot og Slang«. Ved argot forstås klikesprog, og han fortæller, at hans tidligste kendskab til argot stammer fra hans studietid, hvor en gruppe juridiske studerende dannede en klike og et særligt

sprog, der var vanskeligt at forstå for uindviede. Snart begyndte Karl Larsen at interessere sig for andre klikers sprog, specielt for de former for argot, der trives i bestemte erhverv og beskæftigelser og som er blevet levedygtig tradition: håndværkerargot, hærens og marinens argot, jægerargot, skuespiller- og politikerargot, dertil vagabonders og luderens argot. Et uddrag af afhandlingen i *Dania* udgav Karl Larsen som en lille selvstændig bog i 1895, *Dansk Soldatersprog til Lands og til Vands*, der er meget fornøjelig læsning.

Slang er for Karl Larsen et langt videre begreb end argot. Mens argot - der i Karl Larsens tid var i aftagende - kun optræder i specielle fagkredse eller i snævre cirkler, så er slang et udtryk for en langt mere levende og dynamisk sprogbrug. Slang udspringer af menneskers sproglige fantasi og af deres trang til at variere det konventionelle rigsdansk, som dengang blev søgt indpodet alle befolkningslag gennem skolen.

Karl Larsen arbejdede med et tredje sprogligt begreb: jargon, der for ham var overordnet argot og slang. Han skrev i *Dania*: »Den moderne økonomiske Udvikling har skabt en stor Del Individier, som ikke besidder mere end en ganske elementær Dannelse, har haft forskelligartede, tjenende Stillinger, været Soldater og under skiftende Konjunkturer tumlet sig i vekslende, friere Erhverv. Herigennem er de kommen i Forbindelse med Mennesker af meget forskellige Samfundsklasser, og deres Tale genspejler svagt Konvenienssproget og stærkere den meget Argot og særligt Slang, som deres brogede Liv har bragt dem i Berøring med. De sammenarbejder alt dette Stof til en individuelt særegen Jargon, som tager Farve af Situationen, hvori de finder sig, Personen, som de taler med, og som det bringer et rigt Udbytte for Sprogmanden, Psykologen og Æstetikeren, at studere.« (s. 67).

Karl Larsen studerede ikke menneskers jargon for at more sig over »pudsigt« sprogbrug, men fordi han mente, at man gennem jargonen får et indblik i »- - - menneskelig Natur og dens Arbejden for at 230 skaffe sig Udtryk igennem Sproget.« Dette sprogpsykologiske studium kræver først og fremmest en tålmodig lytten til det talte sprog i hverdagen. Vi kender - eller mener at kende - den stadigt lyttende og iagttagende unge Karl Larsen gennem Herman Bangs portræt af ham i *Stuk*, 1887. Her kaldes han Lange, og han færdes hjemmefrem i Københavns mondæne Liv, altid i selskab med romanens hovedperson Herluf Berg.

Bangs portræt af vennen er ofte benyttet, således af Vilhelm Andersen. Han skriver: »- - - med det Ungdomsbillede af Karl Larsen, som Bang har givet i »Stuk« - Impressionisten, der vil finde »det ene lille Ord« - stemmer de første Forsøg paa at lade en naiv Følelse røbe sig gennem det sproglige Udtryk - - - «. (Illustreret dansk Litteraturhistorie, IV, 654.) Med de første forsøg mener Vilh. Andersen de to debutbøger i 1889. Det er dog et spørgsmål, om Langes stilproblemer har noget at gøre med Karl Larsen.

Vilh. Andersens citat er plukket ud af en samtale mellem Herluf Berg og Lange, som - forstår man - ofte har plaget vennen med sine penneprøver. Lange tager en bunke papirer op af lommen og leder efter noget, han vil læse højt: »Besyderligt - jeg havde s'gu et Gulv, et brilliant Gulv - kan s'gu ikke finde det ... han blev ved at rode ...

- Det var et Gulv, forstaar Du - Lange viftede med Haanden - et Balsals Gulv, Du, set ind gennem Dørene - med Støv henover og en Stump Garnering helt inde og en »Sonne« paa en Væg - - - .«

Berg bliver til sidst træt af igen at skulle høre om den balscene og opfordrer Lange til at få gjort den færdig. Lange påstår, at den kan gøres færdig på et par dage, men i næste øjeblik fortsætter han sine grublerier over synsvinkel og stil:»- - - Jeg ser Gulvet - som jeg sidder i Rygeværelset - ind gennem Dørene - med Væggene og et Par Stole ... Med et Par *Menneskejne* ser jeg ...

- *Saadan maa det gøres*, sagde han og standsede. Men jeg véd s'gu ikke, hvordan de andre ser, sagde han. - Og *præker* - De véd s'gu alt muligt.. Jeg vilde være glad, om jeg bare fik én lille Følelse boret ud - det er, Fanden ta' mig, Kunsten: at finde det ene lille Ord ...«.

Det er sandsynligt, at Bang har givet et ydre portræt af Karl Larsen, men de stilprøver, han lader romanens Lange læse op, minder ikke om Karl Larsens prosa i de tidlige fortællinger i 1889. Man har Bang mistænkt for at have lagt nogle af sine egne overvejelser i vennens mund

Københavnertællinger

Genren kan karakteriseres som fortællinger, korte som lange, om kvinder og mænd, som enten er opvoksede i København eller har boet i byen i mange år, og som er påvirkede af den i sprog, vaner og tankegang. Genrens højdepunkter er de tre værker, som er genoptrykt i dette bind.

Til københavnere hører i denne genre også folk, som for kortere eller længere tid har været borte fra byen; det gælder Hans Peter Egskov, der har tjent nogle år på adelige godser, toldkontrollør Jansen, som i mange år har været til søs, og kasserer Jørgensen, som i en årrække har været ansat i et privat firma i Tyskland. Det gælder ligeledes den gæve rejsende håndværker i *Rejseselskab* og den bomstærke arbejder, som har været i Amerika i mange år uden at have sat sin københavnske ukuelighed over styr (*En Lægmand*).

Karl Larsen skildrer københavnere fra forskellige sociale lag, dog glimrer overklassen ved sit fravær. Adelen kommer kun ind i billedet som statister i tjeneren Egskovs liv. Længst nede på samfundets rangstige er Kresjan Vesterbro, hans gamle mor og hans søster. Egskov står et godt stykke over ham, hvad Egskov selv ville have understreget med megen selvfølelse, om han kunne blive spurgt. Med Hans Peter Egskov har Karl Larsen givet en humoristisk, men også meget ironisk skildring af en københavnsk strøgler, som ender i det lavere borgerskab.

Den rejseglade stillads »råd« tilhører de velbeslåede håndværksmestres laug. Hans rejse til Rusland har ikke været billig. Før den har han været til Verdensudstilling i Paris, sandsynligvis den i tiden meget opsigtsvækkende udstilling i 1889. Han har i mange år været en holden mand. Det får vi et lille diskret vink om, da han møder en dansk tjener i Moskva. Denne genkender stilladsråden som en af stamkunderne på restaurant Constantia i Charlottenlund i restauratør Hansens tid, dvs. i årene mellem 1872 og 1880.

Den professionelle handelsrejsende Redsted har giftet sig ind i det 232 lavere, respektable handelsborgerskab i forventning om, at den rige manufakturhandlers eneste barn vil få en betydelig arv. Men han skuffes slemt. Han har oven i købet i forventning om denne arv sagt en god stilling op i et solidt firma. Han befinder sig nu på et lavere niveau blandt de handelsrejsende, og hans økonomiske situation er miserabel pga. de mange pighistorier, han roder sig ind i. Det er typisk for det gamle voldkvarter, at de stamkunder, som mødes i café Røde Lygte i Vimmelskæftet, ved god besked med Redsteds situation, selv om de aldrig har set ham.

Blandt københavnere i de tre bøger er der kun to fra funktionærstanden, Brodersen og Jørgensen. De har begge en handelsuddannelse og står på et socialt højere trin end Redsted. Men Jørgensens økonomi er lige så anstrengt som Redsteds, omend af andre grunde, og Brodersen har kun været i stand til at spare penge op takket være sin uhyre nøjsomme levevis.

Der er kun én embedsmand blandt de skildrede københavnere, men det er til gengæld en meget usædvanlig repræsentant for standen. Jansen har som ung gjort tjeneste i flåden og er afmønstret som underofficer. Derefter har han i en årrække sejlet i handelsflåden og har så af uforklarede grunde opgivet livet til søs og er blevet ansat ved toldboden i København. Hans slutstilling er beskeden, men han er stolt af at være kongelig embedsmand med ret og pligt til at flage med splitflag. Men netop hans høje status som embedsmand gør ham ensom og isoleret i et bondesamfund.

Kvinderne står tilsyneladende i baggrunden i Karl Larsens Københavnertællinger. Men ser man nøjere til, er de lige så varierede i deres sociale karakteristik som mændene.

I kvindernes verden er der en meget nuanceret social lagdeling. Lavest er de prostituerede placeret. Kresjan Vesterbro udtaler sig med foragt om dem, deres øgenavn, skøjter, er et skældsord i hans mund. Men han foragter dem ikke af moralske grunde, men fordi han ikke har penge til at betale dem. Egskov foretrækker af samme grund tilfældige forbindelser. En af dem, Anna, er et eksempel på den uorganiserede prostitution. Hun kan ikke få alimentationsbidraget ud af Egskov og kan på grund af deres fælles barn ikke få nogen stilling. Da hun som underbetalt tjenestepige hos familien Egskov igen begynder at trække på gaden, jagter sædelighedspolitiet hende, fordi hun ikke er registreret som prostitueret. Da hun får lovligt arbejde som sangerinde 233 på en varieté på Vesterbro, begynder det at gå opad for hende. Hun får barnet sat i pleje på landet og er så heldig at tiltrække en ung mand, som er af god familie og har fast stilling. Hun bliver »holdt« af ham, og det var dengang en lovlig forbindelse. Da han oven i købet gerne vil giftes med hende, har Anna virkelig gjort karriere.

En helt anden kvindetype er Kresjans mor. Hun tilhører arbejderklassen og slider stadig, 69 år gammel, som fabriksarbejderske. Trods sit daglige arbejde sidder hun så dårligt i det, at hun har svært ved at betale sin husleje og må tigge penge hos Kresjan til en kop kaffe.

Kresjans eneste faste forbindelse, Ingeborg, har derimod udsigt til at få det bedre. Hun er en rask bondepige, som er taget til Charlottenlund, hvor hun har fået stilling som opvarterske på det beskedne traktørsted Rejsestalden. Men derfra avancerer hun til at blive ansat i en københavnsk »stegekælder«, det er enten en kælderbeværtning eller spækhøkerforretning. Med advancementen følger en stigende social bevidsthed. Da Kresjan pga. sin alkoholisme er ved at gå helt til bunds, føler hun sig for god til at omgås

med ham og giver ham løbepas.

Kun én af kvinderne repræsenterer småborgerskabet, det er fru Eugénie Redsted. Hun er gået ned i både økonomisk og social status ved sit ægteskab med Redsted. Fattigdommen søger hun at skjule for omverdenen og tjener lidt penge til sig og barnet ved i det skjulte at arbejde for en broderiforretning. Først da Brodersen har boet hos familien i Fiolstræde i nogen tid, bliver han klar over, hvor dårligt det står til med familiens finanser. Fru Redsted illustrerer på udmærket vis den lukkede verden, som det lavere og mellemste borgerskabs kvinder levede i.

Fru Jørgensen kommer fra beskedne kår, hvor beskedne får vi ikke rede på. Men hun føler meget stærkt, at det er hende, der har trukket manden ned i en håbløs tilværelse. Nok havde Jørgensen med sit svage helbred haft bedre udsigter i et sundere klima end det danske, men ægteparrets ulykke skyldes først og fremmest den for hurtigt voksende børneflokk og de dårlige boligforhold. De bor i det nye Vesterbro kvarter, efter Karl Larsens egne oplysninger er det Viktoriagade, han har haft i tankerne.

Selv om kvinderne formelt er bipersoner i fortællingerne, så er de uundværlige både for deres handling og psykologi. Egskovs kone er et godt eksempel. Før ægteskabet med hende drev han rundt uden mål og med. Efter ægteskabet kommer der faste rammer for hans liv, og han får ambitioner - som konen realiserer for ham. Samtidig bruger forfatteren hende som sit stærkeste middel til at kaste et indirekte ironisk lys over Egskov. Kvinderne i bogen om det gamle voldkvarter har både formelt og reelt en fremtrædende plads i tema og komposition.

Udenfor Rangklasserne

Karl Larsens sproglige studier danner bund for hans Københavnertællinger. Han benytter både argot, slang og jargon i karakteristikkene af sine personer. Hvor meget Karl Larsens stigende sikkerhed i det talte sprog kom til at betyde for hans fortællinger, kan man se ved at sammenligne Egskov-episoden fra *Circler* 1893 (Tillæg s. 209), og Egskov-fortællingerne i *Udenfor Rangklasserne* 1896.

Men Karl Larsen arbejdede i lige så høj grad med kortprosaens stilistiske og kompositoriske problemer. I 1893 træder Egskov først frem efter en noget for omstændelig forberedelse. I 1896 lader forfatteren ham straks træde frem på scenen med en smældende replik: »Hvor i Helvede har du gjort af min hvide Vest? sagde den gale Baron Cronenschiold til mig, og han hen til Skabet og ud med alle Vestene paa Gulvet: Er det den, din Laban, eller tror du, det er den? Og saa smed han dem, sorte og blaa og Uniformsveste, li'saa fort, han kunde, hen ad Gulvet.«

Det er et gennemgående træk i *Udenfor Rangklasserne*, at prosaen er dramatisk. Personerne placeres i situationer, som læseren har let ved at visualisere, og deres replikker er så dynamiske, at de aftegner personernes krop og bevægelser i det øjeblik, replikken falder.

Karl Larsen var først og fremmest prosaist og har kun få gange brudt med sin prosatradition. I *Udenfor Rangklasserne* findes overraskende en lille digtkreds med titlen *Stoddere*. Den er i sine temaer tilsyneladende i overensstemmelse med Karl Larsens proletarskildringer på prosa. Men digtkredsens Jeg er langt mere pessimistisk og tungsindig end Kresjan Vesterbro. Han har heller ikke Kresjans evne til at komme i kontakt med andre mennesker, han lukker sig tværtimod inde med sit tungsind. En vis galgenhumor holder ham oppe, men vel især hans kærlighed til Marie. Hans følelser er af en anden karat end Kresjans kærestesorger. Men digtkredsens Jeg adskiller sig på afgørende 235 vis fra Kresjan Vesterbro. Han virker som et postulat, fordi der ikke er overensstemmelse mellem hans dybe sociale elendighed og hans næsten akademiske, rigsdanske sprog. *Stoddere* er i stil med Holger Drachmanns socialrealistiske digtning i 1890'erne og viser den store forskel på den ældre generations realisme og Karl Larsens i prosaværkerne.

Da Karl Larsen udvidede Egskov-episoden i *dreier* og skabte Egskovs Iliade i *Udenfor Rangklasserne*, søgte han at indpasse de nye fortællinger i den gamle, så de tilsammen gav Egskovs levnedsløb fra tidlig ungdom til manddom. Kunststykket lykkedes - til et vist punkt.

Efter soldatertiden bliver Egskov tjener hos baron Karl Rosenhjelms, og efter baronens død får han tjeneste hos baron Cronenschiold på Tangegaard. Derefter følger hans tid som tjener, først hos den gamle enkegrevinde og dernæst hos konferensråden. Så drager han til København, bliver ringforlovet, og parret lægger planer om at starte en vognmandsforretning. Men forlovelsen går i stykker, og der bliver intet af forretningen.

En tid går Egskov arbejdsløs i København og klarer sig med småfiduser, bl.a. handler han med prinsen. Han oplever et lykkeligt halvt år som karl på Jyske Avis's trykkeri i Ålborg. Efter nogle småjobs i samme by drager han til Amerika. I Staterne er han cowboy en uges tid, oplever sløje tider i New York, men får så arbejde hos en landmand. På grund af sit kæresteri med landmandens kone må han stikke af og drager rundt i Syd-Carolina med »et Selskab«, der fremviser panoramaer. Efter fem måneder i USA får han skibsløjighed hjem ved at arbejde på et russisk skib.

Da Egskov bliver gift og etableret som marskandiser, ophører enheden i de to fremstillinger. I *Circler* går forretningen dårligt, konen kan ikke overkomme arbejdet, og Egskov bliver fordrunken. Ægteparret har tre børn, en dreng og to piger. En lille pige ved navn Camille er død, men sønnen Johannes Ewald nævnes ikke. Til sidst opgiver Egskov, anbringer kone og børn hos familien i Ringsted og drager selv alene til Amerika for anden gang.

I den sidste historie i *Udenfor Rangklasserne* har Egskov ganske vist haft den sorg at miste sit kønneste barn, men ellers har han det godt. Konen er et jern til at arbejde, og Egskov har råd til at holde karlen Frederik til at gøre alt det arbejde, han selv ikke gider gøre. Der er ikke sparet på udgifter til det syge barn, og intet tyder på, at forretningen ikke går godt.

236

I den sidste Egskov-historie i *Tilskueren 1900* bekræftes den opadgående linje fra 1896. Den midaldrende Egskov har lagt sig ud og er blevet et hjemmemenneske. De mange beværtningsbajere er blevet afløst af hyggelige sherrystunder med opbyggelige diskussioner om livet og døden m.m. Men bag den »vakte« evangelist lever den slagfærdige tjener Egskov stadig. Han fortæller, at konkurrenten »halte Lund« har talt ved et møde i menigheden over ordet: »- - vi skal ikke bygge faste Boliger, for Herren kommer snart« - -, hvortil Egskov bemærker: - - »Og saa to Dage efter gaar han hen og køber selv en Villagrund ude paa Jagtvejen.«

I 1896 havde Egskov-fortællingerne undertitlen *Af Hans Peter Egskovs Hiade*. Forfatteren drager en ironisk parallel til Homers berømte heltegedigt. Den centrale skikkelse i dette epos er Achilles, som beherskes af to ambitioner: han vil eje alle skønne kvinder og vinde den største krigerære i grækernes kamp mod trojanerne. Når noget går Achilles imod, bliver han enten ustyrligt rasende, eller han græder ynkeligt og påkalder sin moders hjælp. Thetis har fået Achilles efter et eventyr med Zeus, og hun kan altid finde støtte hos den øverste Gud til at hjælpe sin søn.

Egskov er ikke af fornem herkomst, men er måske som Achilles frugten af et uægteskabeligt forhold. Han er ambitiøs og kvindekær som den græske helt, men kan ikke søge hjælp hos en indflydelsesrig mor. Hans altid redbonne støtte er hans utrolig flittige og selvfornægtende kone. Egskovs Iliade må da forstås som hans eventyr i det gamle København, med de mange små beværetninger, med fremmede søfolk og gadens løse piger.

I 1909 udgav Karl Larsen *Søndagsbørn og Hverdagsmennesker*, hvori han havde samlet alle de fortællinger, som han indtil da havde skrevet. Han medtager *Circler*, men ikke *I det gamle Voldkvartér*. Fortællingerne, hvoraf en del kun havde været trykt i tidsskrifter, er inddelt i grupper med forskellige karakteriserende overskrifter. *Udenfor Rangklasserne* er splittet op, så Egskov-fortællingerne danner én gruppe, mens resten er blandet med andre fortællinger under overskriften *Sære og snurrige Folk*. *Kresjan Vesterbro* er anbragt i gruppen *Københavnske Proletarer*.

Karl Larsen har lavet en lille navneændring, så Egskov nu hedder Egeskov. Desuden har han strøget undertitlen fra 1896 til fordel for 237 en ny: *En moderne Henrik*. Egskov-fortællingen fra *Tilskueren 1900* er medtaget og danner afslutningen på fortællekredsen.

Sammenligningen med Holbergs Henrik er ikke ganske heldig. Holberg har skabt et helt galleri af Henrik-figurer, og de er ikke kalkerede over hinanden. Hvis man ville prøve at samle dem alle til én figur, ville den komme i splid med sig selv og gå i stykker. Karl Larsen har ret i, at der er fælles træk hos Hans Peter og mange Henrik'er, men det gælder hovedsageligt for den periode, da Hans Peter er tjener. I det øjeblik han slår sig ned som forretningsmand i København, holder ligheden op. Karl Larsen beholdt den nye undertitel i *Udvalgte Skrifter*, II, 1921.

I *Tolderen i det hellige Land* har Karl Larsen skabt en figur, som er helt anderledes end Egskov. Det er ikke blot Jansens sprog, der er gennemsyret af hans tid i marinen, hele hans livssyn er præget af de mange år til søs. Han har f. eks. et bestemt »Reglement« for sin husførelse, og dette har han svært ved at få sine skiftende husholdersker til at overholde.

Som ung marinesoldat har han af sin chef, »vor Far«, som det hedder i marinens argot, lært, at et menneske er sat her på jorden for at passe sit arbejde, så Jansen foragter folk, som ikke følger dette bud. Han har uden kritik overtaget sin kaptajns religion og har levet godt på den. Han føler sig også parat til at dø på den og roligt vente, til »den Gamle deroppe« vil afmønstre ham.

I marinen har han imidlertid også lært at foragte bønder. Marinens skældsord er præget af den dybeste foragt for alt, hvad der hører landjorden til, skriver Karl Larsen i *Soldatersprog til Lands og til Vands*. »- - - Bonde - - - rummer til Orlogs en endnu dybere Mistillid og

Haan end blandt Landmilitæret - - -«. Fortiden til søs gør derfor Jansen til en ensom mand i det bondesamfund, han nu bor i. Denne isolation uddybes end mere af hans store uvilje mod missionen, som har en dominerende stilling i området. Han finder den skadelig, dels fordi den tillader ulærde bønder at prædike, dels fordi bønderne spilder alt for megen kostbar tid ved at gå til gudelige møder uden for de reglementerede gudstjenester.

Jansens største fornøjelse efter hjertevennen kaptajn Ortveds død er at sidde på bænken foran sit hus og se folk gå forbi på landevejen. Han er en af de stille eksistenser, som Herman Bang havde gjort så populære.

238

Kresjan Vesterbro

Karl Larsens definition på hvad han forstod ved jargon (se s. 229) er som en programartikel til *Kresjan Vesterbro*. Kresjan er født og opvokset på Vesterbro, og hans sprog er først og fremmest præget af dette kvarter. Men han har været i forbindelse med mange mennesker udenfor Vesterbro, og de har alle lagt nye sproglige lag på hans oprindelige københavnske dialekt. Han har indoptaget meget af landmilitærets argot og slang. For ham var soldatertiden en lykkelig tid, hvor han ikke behøvede at bekymre sig om, hvordan han skulle få kost og logi. Han havde kammerater, som altid var parat til at drikke med ham, og hans medfødte ukuelighed kunne selv den mest bidske sergent ikke knække. Derfor har han bevaret så meget af denne lykkelige tids sproglige præg.

Han har i flere omgange været på valsen som smedesvend og har lært sig lidt tysk, som han er ivrig efter at få brugt, når lejlighed gives. På sin sociale nedtyr har han også lært mangt og meget. Han kender til vagabondernes argot og har efterhånden erhvervet sig godt kendskab til politibetjentes og dommeres sprogbrug. Hans seneste erfaring er et års cellestraf på Vridsløse. Også denne oplevelse tager han med sit humør i behold og med nye praktiske og sproglige kundskaber.

Det, der slår Kresjan ned, er hans alkoholisme, der til sidst bliver så ondartet, at han mister sine gode venner, endog sin Ingeborg. Selv siger han, at han er blevet for populær, i virkeligheden er han ved at blive berygtet på arbejdspladser og i beværetninger. Det sårer ham dybt, for han har sin stolthed og kan ikke tåle at miste sin selvrespekt. Hans tårer ved et af de senere besøg hos forfatteren er derfor ikke blot fuldemandsgråd.

Kresjan drikker ikke for at glemme sine sorger, men for at blive beruset, som Edvard Brandes skrev i sin anmeldelse (se s. 243). Han sværger til den type brændevin, hvori affaldsstofferne, fuselen, stort set var bevaret. Det var den billigste brændevin, så Kresjan gør en dyd af nødvendighed. Han taler med foragt om de finere og dyrere brændevinstyper, Akvavit, som var næsten fuselfrie gennem flere destilleringer. Kresjan tror fejlagtigt, at fuselens krasse smag er et bevis for dens styrke, og taler derfor med stor foragt om de tyske brændevine, som tilsættes sukker for at dække over fuselsmagen.

Forfatteren har en meget forskellig holdning til de to ærke-københavnere, 239 Hans Peter og Kresjan. Han er dybt ironisk over for Egskov, og det gælder ikke blot den salvesfulde kapitalist i den allersidste fortælling, men også den fattige, unge tjener i den første. Fortællingen om Kresjan dirrer derimod af medfølelse, men også af vrede over den manglende solidaritet, som alkoholikeren møder hos arbejdskammeraterne.

Kresjans tragedie træder stærkt frem på baggrund af Egskovs komedie, og den giver et indblik i den tidlige industrialiserings menneskelige omkostninger. De drankere og småkriminelle, som kunne have held til at hutle sig igennem i det gamle samfund, er der ikke plads til i det nye med dets skærpede konkurrence om arbejdspladserne. Men Kresjan har trods alt noget af Egskovs selvopholdelsesdrift. Det er ham selv, der tager initiativet til at få hjælp til at slippe bort fra det københavnske miljø og igen komme på valsen i Tyskland.

Forfatteren lader hans fremtid stå åben, men slutbilledets grå farver antyder, at han ikke tror på, at Kresjan har mange chancer.

I det gamle Voldkvarter

Der er flere lighedspunkter mellem Herman Bangs *Ved Vejen* og *I det gamle Voldkvarter*, uden at Karl Larsen på nogen måde har kopieret vennens berømte fortælling. Begge fortællinger handler om et trekantforhold, men Katinka Bay og forvalter Huus må skilles for altid, fordi Katinka stiller så strenge moralske krav til sig selv.

Fru Eugénie Redsted er oplært til samme strenge moral som Katinka, men fru Redsted er - i modsætning til Katinka - stadig forelsket i sin mand, og hun har også et barn at tage hensyn til. Hun er stillet i et virkeligt dilemma, for hun holder meget af Brodersen. Hun hindrer ham i at *sige*, at han elsker hende, for så længe ordene ikke er sagt, kan hun beholde ham. Det er hendes store held, at Brodersen er så nøjsom, så hun kan placere ham som platonisk elsker i sin hjemlige trekant.

Der var en anmelder i samtiden, som syntes, at familien Jørgensen var overflødig i bogen, ja nærmest skæmmede den. Men Karl Larsen har komponeret sin fortælling med så stor omhu, at der ikke er noget overflødigt i den. Hr. og fru Jørgensens ulykke skal danne den bitre baggrund for Brodersens og fru Redsteds lidt kunstige idyl.

Forfatteren har varm sympati for det elskende par i Fiolstræde, 240 men ironikeren i ham fornægter sig ikke. Han dukker op i slutscenen, hvor Brodersen læser højt for fru Redsted om den engelske forretningsmand, som tager sig så uegennyttigt af vennens kone. Ironien rammer dog i endnu højere grad den uforbederlige Redsted.

Når Brodersen flere gange grubler over »den norske Bog«, der spiller en stor rolle i hans kærlighedshistorie, er der nok ikke tale om én bestemt bog. Snarere er det en fiktiv bog, der skal stå som symbol på visse norske digteres, vel særlig Bjørnsons, sædelighedskrav. Allerede i enakteren *Kvinder* havde Karl Larsen gjort op med Bjørnson, men følte åbenbart ikke, at det var gjort grundigt nok.

Miljøskildringen i fortællingen om det gamle voldkvarter er den bedste Karl Larsen har skabt. Det skyldes nok, at det var hans kvarter fremfor noget, lige siden barndommen i Vestergade. Da han skrev fortællingen, boede han i Valkendorfsvej overfor Helligaandskirken og kun få minutters gang fra Arbejderbanken, hvor han lader Brodersen og Jørgensen være ansat.

Til forfatteren Erik Rindom gav Karl Larsen nogle oplysninger om bogens lokaliteter. Han forestillede sig, at Brodersens stamcafé var identisk med den gamle café Røde Lygte, der lå i Vimmelskafte nr. 43. Han tænkte sig Redsteds boende i Fiolstræde nr. 19 og bad Frants Henningsen tegne ejendommen (se s. 126). Husets facade er for de nederste etagers vedkommende totalt ændret.

Karl Larsen skrev på opfordring artiklen *Hvorledes jeg arbejder* til tidsskriftet *Tilskueren* 1904. Han fortalte heri, hvorledes *I det gamle Voldkvarter* var blevet til. »- - - Bogens Kapitel ét er skrevet, ja sat i Trykkeriet, inden alt det øvrige. - - - Da - - - otte Aar var gaaet, mærkede jeg en skønne Dag, at nu kunde jeg skrive Resten af Bogen.« Denne rest skrev han på et par måneder.

Inden udgivelsen i december 1899 må Karl Larsen have foretaget mindst én ændring i det første kapitel. Da Brodersen går over Frue Plads og kigger på busterne udenfor Universitetet, opdager han, at der er kommet en ny. Det er professor Japetus Steenstrups buste, men den blev først rejst i 1899.

Når mange senere har kaldt fortællingen en roman, skyldes det nok, at den i sin fortællemåde adskiller sig tydeligt fra de tidligere *Københavnertællinger*. Forfatteren holder sig strengt i baggrunden og lader alt afspejles i Brodersens bevidsthed og sprog. Kun når hans samtaler med andre gengives i direkte form, får vi kendskab til 241 *deres* sprog, *deres* jargon. Vi oplever på denne måde de andre personer i bogen både umiddelbart og gennem Brodersens bedømmelse af dem. Det er et fint vekselspil, som giver læseren et nuanceret indblik i denne lille men dog så indholdsrige verden.

Modtagelse

Stort set blev Karl Larsens *Københavnertællinger* godt modtaget i pressen. Dog var Sophus Claussen

skeptisk over for genren. Han skrev under mærket Antonius i Lolland-Falsters Folketidende (15. december 1897), at med *Udenfor Rangklasserne* og *Kresjan Vesterbro* er Karl Larsen »- - - slaaet ind i en Genre, som i en vis Henseende er yderst vanskelig, men i en anden næsten alt for let. Som Sprogstudier over københavnsk Gadejargon er disse Smaa-bøger ret vellykkede. Som Kunst bliver de lidt ubestemmelige; de undgaar ikke at strejfe en vis gemytlig Gren af Frembringelser, som vi ellers troede os færdige med som med Børnesygdomme. I filologisk Forstand er de lette at frembringe, men som Kunst kræver de af Forfatteren næsten det umulige.

Hr. Karl Larsen mangler i sin Stil den Varme eller Vrede, som maa til for at gøre disse smaa, københavnske Stratenrøvere til Skikkelser, hvis Skæbne griber os. Men han har lige det, som Holger Drachmann mangler, naar denne evig strømmende Digter ogsaa skriver om Stratenrøvere. Han har haft den store Taalmodighed at aftegne os den smudsige og forbandede Virkelighed i dens uforfalskede Linjer. Et Arbejde, som maa være utaaleligt, og som ikke i Længden kan udføres, uden at Forfatteren maa gribes af en poetisk Medlidenhed med sine Sjovere. Der er da ogsaa mere Medlidenhed i »Kresjan Vesterbro« end i den forrige Bog. Det nordiske Forlag trykker Bogen i to Oplag.«

Valdemar Vedel anmeldte *Udenfor Rangklasserne* i Tilskueren (januar 1897). Modsat Sophus Claussen syntes han godt om Karl Larsens

genre: »- - - Det er et lille, fint Særområde indenfor Kunstens store Rige, som Larsen har afstukket sig og dyrker med sjælden Originalitet.«

Vedel er meget begejstret for Hans Peter Egskov og bruger det meste af sin anmeldelse til en analyse af ham: 242 »Egskovs Talesprog har da først over sine Slagord og Vendinger den ægteste Duft af Grønnegade og Larslejstræde og af Revyernes Tiaar: dets Blomster har sikkert alle groet mellem Gammelkøbenhavns Brostene, og mange af Sentenserne er udgaaede af Frederik Jensens eller Dagmar Hansens Mund. Dannelsesgraden er videre bestemt ved misforstaaede Udtryk som »saa galt« for »saagar«, ved uudklarede, vrøvlende Udtryksmaader som » ... naa, det var i Uskyldighed bemærket, kan man sige, det var blot som Barn betragtet, han ha'de hørt det i Gaarden«, ved en vis Mangel paa Ordforraad, der hjælper sig med talrige »eller lignende« eller visse ubestemmelige Ord, der bruges i enhver snæver Vending, og endelig ved hele den usikre, originale Anvendelse af lidt sjældnere Ord: »Dér havde han en lille Fjær, han trykkede paa, ganske spidsfindig« eller »Tillader Hr. Baron! sagde jeg ganske langmodig«. Men nedenunder dette afslører H.P. Egskovs Fortællemaade ogsaa en hel Eksistens, paa én Gang vulgært almindelig og tydeligt individuel bestemt: Plebejeren, den aandelige Almuesmand, sjofel og fedtet, uintelligent og fiffig, bundselvisk og tørhjertet og dog jævnt godmodig, saaledes som han bliver det bag Hørkræmmerdisken og i »Halve-Bajer«-Atmosfæren. Men tillige er det en ganske særlig, moderne Art Gil Bias-Type, der har tumlet sig i alle Liv[s]stillinger, er bleven snarraadig til at mele sin Kage og hytte sit Skind i alle Forhold, véd at gerere sig og tale for sig, har samlet sig en Del Aandslivlighed og Reflektioner over Menneskene fra sit omtumlede Levnedsløb og har faaet sat et vist forlorent dannet Sving paa sin Tale.

Han fornemmes helt som et Stykke Natur, denne H.P. Egskov, saa helt igennem han end er et Kulturprodukt. Men han er saa gennemført stilfuld, saa fuldendt tilpasset til sit Liv og sine Omgivelser, at man slet ikke kan komme ham til Livs, og enhver moralsk Maalestok synker En af Hænde. Man falder lige saa lidt paa at ønske ham anderledes som paa at ville forandre en mærkelig Fisk. Denne uforstyrrelige, uangribelige Sikkerhed gør H.P. Egskov saa klassisk.

Han har godmodigt Hjertelag, - han holder af sin brillante Kone, faar Vand i Øjnene over sin kønne, døde Dreng, han synes ligefrem, det var beklageligt at høre paa, hvor skævt det gik en af hans gamle Kærester, og det var jo ogsaa Synd for Barnet, hun sad efter med: saadan en lille Orm vandrer jo uskyldig rundt i Verden. Men det er ham den selvfølgeligste Sag af Verden, at man snyder sig fra »Træskopenge«, 243 at man ligger paa Sofaen eller sidder nede hos Peter Jensen og bajrer, medens Konen passer Butiken, og man holder Gravøl hjemme over Barnet, mens Moderen er ude at rende om Begravelse o.s.v., end mere da, at man pumper ud af sine Herskaber, hvad man kan. Det mageløse er den gode Samvittigheds Selvfølgelighed, hvormed han selv beretter alt dette: det er ikke blot en naiv, naturlig Egoisme, det er ogsaa Summen af hans forfarne Livs Visdom, han hviler rolig i. Man er jo dog et Mandfolk og véd, hvordan »den skal skæres«. - Men lige saa selvfølgeligt er det, at det er »simpelt« af et Pigebarn, naar hun stævner for Bidrag: at det er en Fejl af Baronet at være saa mistroisk, saa han lumskagtig gemmer Mavebæltecigarerne, og fedtet af Kusken, naar han vil have sin Del af Underhaandsgevinsten ved Bestillingen af Liberier. To Moraler ligger saaledes til Rede hos ham, en for ham selv, en for andre, uden at der er Tale om, at de generer eller pletter af paa hinanden. I samme Aandedræt anvender han overfor samme Slags Handlen den ene Maalestok for sig, den anden for de andre, uden at blinke derved, uden at anfægtes det ringeste. Ja! hans uvilkaarlige Indretten sin Synsmaade efter sit Behov fornægter sig aldrig. Naar hans Kone har faaet Nys om et af de Børn, han har gaaende paa Græs rundt om, saa er det naturligvis en af disse »Løgnkællinger«, som har rendt med Sladder. Naar han bliver attraperet i Seng med Pigen, medens han tjener hos Enkegrevinden, og der laves Staahej deraf, forklarer han Situationen for den gamle ved denne uforlignelige Vending: »Det er Sofie, der har været letsindig, Deres Naade. Og en anden har maaske heller ikke været, som han burde være.«

Edvard Brandes anmeldte *Kresjan Vesterbro* i Politiken (19. december 1897). Brandes begynder sin anmeldelse med at analysere arten af Kresjans drikkeri: »- - han drikker ikke den Drachmann'ske Rhinskvin, vilde maaske slet ikke finde behag i den milde, syrlige Drue, der gør »stærk og glad«; han foretrækker god, dansk Brændevin, der gør ham beruset. Han drikker dog ikke for at glemme sine Sorger, for »at døve sin Smerte«, som Franskmanden siger; thi skønt han knap har Klæder paa Kroppen og meget faa Ører i Lommen, føler han sig i Forvejen overmaade stærk og temmelig glad, men han drikker netop for at blive beruset og tager saa med stoisk Ro de Ubehageligheder, der følger paa. Han bruger dertil god, dansk Brændevin - som i Virkeligheden er en yderst velsmagende Drik, som enhver dansk Mand elsker, fordi den udspringer af vor egen Jord, og 244 som kun unationale og blaserte Overmennesker kaster Vrag paa.

Imidlertid, Drukkenbolde gives der nok af i den komiske Litteratur, og hvis Kresjan Vesterbro ikke var mere, vilde han nemt forsvinde imellem de Rødnæsedes store Hær.

Men Kresjan Vesterbro er mere end en Svamp og en Sjøver. Han er ogsaa Tyveknægt. - - - Og han har den allerbedste Samvittighed, ikke Spor af Skrupler, ikke mindste Undseelse hverken overfor de verdslige eller de kirkelige Myndigheder. Man kan lærerigt sammenstille ham med en anden Litteraturens Straffefange, nemlig Skriverhans i *Eventyr paa Fodrejsen*. Blot en sølle Teolog siger et venligt Ord til denne fiffige Langfinger, straks synker han sammen i Sentimentalitet og faar religiøse Anfægtelser. Kresjan Vesterbro derimod, han modtager den Venlighed, som nette Herrer viser ham, som noget selvfølgeligt, og som man ikke skal gøre megen Ophævelse af.«

Brandes slår ned på et enkelt sted i Kresjans fortællen, som efter hans mening viser manden i en nøddeskal. Det er Kresjans rosende omtale af assistenten på Vridsløse: »- - - Assistenten, det er en herlig Mand og et smukt Menneske, jeg haaber osse nok, at det vil gaa ham *temlig godt*.« Til dette udbryder Brandes: - - -»Hvilket herligt Udtryk *gaa ham temlig godt!* Hvor udmærket det anskueliggør den rolige Flæskesjøvers Tale!

Og dermed naar vi til det, som er Hr. Karl Larsens store Færdighed, erhværet ved meget Studium: den indgaaende Efterligning af den københavnske Almuemands Tale. Hr. Larsen erhvæver sig imidlertid kun en saa fuldkommen Kundskab til alle Kresjan Vesterbros Ord og Vendinger, Syntaks og Gloseforraad, fordi han er trængt saa dybt ind i den ganske udannede, men voldsomme og kløgtige Fyrs Naturel. Hr. Larsen er som den gode Skuespiller, der bliver til ét med den fremstillede Figur og derfor ikke kan gøre en Bevægelse, ikke benytte en Betoning, som ikke særtegner Personen.«

Edvard Brandes er dog ikke tilfreds med den valgte genre og dialogformen, som nærmere er en monolog. Han synes, at Kresjan Vesterbro, denne »- - - Rendestenens veltalende Helt«, fortjener at blive placeret i en stor roman, hvor han kunne optræde mere handlende end fortællende.

I det gamle Voldkvarter blev anmeldt i Politiken af Edvard Brandes (13. december 1899). Brandes finder bogen for snæver både i sit valg af miljø og personer, men anerkender, at Karl Larsen har forstået at 245 fremkalde en stemning, der svarer til det gamle kvarters hygge og tranghed.

Brandes ironiserer over bogens personer og deres spidsborgerlige og indskrænkede livssyn. Han føler mest sympati for kasserer Jørgensen, der har begået den dødsynd at have opholdt sig en årrække i Tyskland. Han er nu utilfreds med de hjemlige forhold, er oprørsk mod den danske selvtilstrækkelighed og bliver hårdt straffet for sine synder.

»Man kan forstaa Forfatterens Mening saaledes, som om han vil sige, at kun i Spidsborgeriet findes Lykken. Naar man begrænser Tilværelsen til den egne Tallerken, saa jages Sorgerne paa Dør. Det gamle Voldkvarter bliver da det ironiske Symbol paa det hele lille Land eller det egne lille Land, hvor man befinder sig saa usigeligt vel i aandelig Afstumpethed og materiel Nøjsomhed.

Men hvordan man nu end vil forstaa den lille Bogs Lære, saa er dens Kunst betydelig. I den selvvalgte Begrænsning baade med Hensyn til Evner og Personer viser Hr. Karl Larsen sig som en Mester. Samtalerne stiller de optrædende Smaamennesker lyslevende for En i deres snart rørende, snart latterlige Tarvelighed. Det er yderst sjældent man ser en Forfatter saa præcist iværksætte netop *det* og intet uden *det*, som han havde sat sig til Formaal.«

Kritikeren C.E. Jensen skrev en lang anmeldelse i Social-Demokraten (10. december 1899, signeret C.E.) af *I det gamle Voldkvarter*. Imidlertid fylder et handlingsreferat det meste af anmeldelsen.

C.E. Jensen synes, at bogen kan minde om Bangs *Ved Vejen*, selv om de to forfattere er meget forskellige i deres fremstillingsmåde. Bang giver en række impressionistiske billeder, hvorimod Karl Larsen fortæller sindigt og roligt, afpasser nøje sin stil efter den lidt »- - - pedantiske Bogholders pertentlige Maade at se og føle og tænke paa. Stemningen over Interieurer og Mennesker er ægte københavnsk fiolstrædeduftende. Den forstærkes ikke af Frants Henningsens kedelige og slikkede Illustrationer.«

I Nationaltidende Aften (9. december 1899) findes en lang anmeldelse af *I det gamle Voldkvarter*,

undertegnet F.B. Anmelderen gør opmærksom på, at der i det indre København findes »- - - Stille Existenser - - - Folk, der egentlig ikke synes at høre hjemme i Nutiden, men bære en tidligere Periodes Præg - - -.« Det er disse Mennesker, 246 Karl Larsen har skildret med »- - - næsten mere end sædvanligt Mesterskab.«

Karl Larsen var realist - ikke fordi han levede i en litterær realismes tidsalder - men fordi han af temperament følte sig som realist. Han ville dog ikke godtage, at hans kunst blot skulle være en fotografisk afbildning af virkeligheden. Ganske vist følte han sig i slægt med videnskabsmanden, som af spredte knogler søger at rekonstruere et fortidsdyr, men til et sådant arbejde kræves også fantasi: »- - - den Fantasi, der tør vove de hypotetiske Spring, hvis Sandsynlighed først den gennemførte Helhed kan godtgøre.« (Tilskueren 1904.)

Tekstrettelser

Karl Larsens tre små bøger er godt, ja elegant udført, og korrekturen er god. I nærværende udgave er kun rettet fem fejl:

13,1 de < De

59,2 anførselstegn tilføjet

64,7 fn. baade < paa

70,10 fn. Ynglingedrik < Yndlingedrik

213,7 fn. Haandjern < Handjern